

Дмитро Іванов

науковий співробітник

Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів»

(Канів, Україна)

divanov@ukr.net

ORCID ID: 0009-0000-8777-951X

Dmytro Ivanov

Researcher

State Historical and Cultural Reserve Trakhtemyriv

(Kaniv, Ukraine)

divanov@ukr.net

ORCID ID: 0009-0000-8777-951X

МЕМОРІАЛЬНА САДИБА МИКОЛИ БІЛЯШІВСЬКОГО У КАНІВСЬКОМУ ПРИРОДНОМУ ЗАПОВІДНИКУ: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ

MYKOLA BILYASHIVSKYI'S MEMORIAL ESTATE IN KANIV NATURE RESERVE: THE PROBLEM OF CONSERVATION AND POPULARIZATION

Анотація

Розкрито історію меморіальної садиби одного з фундаторів української археології та мистецтвознавства Миколи Біляшівського, яка знаходиться в Канівському природному заповіднику, а також появи там пізніше Музею природи. Наголошено на проблемному стані приміщення та відсутності популяризації важливого об'єкта культурної спадщини.

Ключові слова: Микола Біляшівський, Канівський природний заповідник, музей, меморіальна садиба.

Abstract

The history of the memorial estate of one of the founders of Ukrainian archeology and art history, Mykola Bilyashivskyi, located in the Kaniv Nature Reserve, as well as the later appearance of the Museum of Nature there, is revealed. The problematic condition of the premises and the lack of popularization of an important object of cultural heritage are emphasized.

Keywords: Mykola Bilyashivskyi, Kaniv Nature Reserve, museum, memorial estate.

Микола Федотович Біляшівський (1867–1926) – вчений-історик, археолог, етнограф, мистецтвознавець, музейник, громадський діяч – є одним з фундаторів справи збереження культурної спадщини в Україні. А особливо значущою є його роль у вивченні та збереження унікальних пам'яток історії та природи на Канівщині, регіоні, що має важливе значення для генези українського духу.

Саме тут, біля Канева, над Дніпром, недалеко від Княжої гори, він і похований. Тривалий час Біляшівський жив поряд у літню пору: купив 14 десятин землі, і заснував хутір «Княжа Гора». Тут побувало багато відомих діячів культури, мистецтва і науки. Від 1888-го і протягом багатьох років він здійснював археологічні дослідження біля Княжої гори, найзначнішим із яких було відкриття у 1891–1893 рр. літописного міста Родень. Під час пізніших розкопок на території нинішнього заповідника було виявлено скіфські городища та поселення полян. Також свою увагу він звертав і на сусідню Чернечу гору, де знаходилася могила Тараса Шевченка. Біляшівський був активним збирачем та популяризатором рукописної та мистецької спадщини Т. Г. Шевченка, його колекція поклала початок Національному музею Тараса Шевченка у Києві.

У 1923–1924 роках, під час створення на Канівських горах Державного лісостепоного заповідника ім. Т. Г. Шевченка, М. Ф. Біляшівський був у числі його організаторів. До кінця життя він здійснював нагляд за станом археологічних пам'яток та природним середовищем на Канівських горах. Навесні 1926 року Микола Біляшівський помер на своєму хуторі в Канівському заповіднику і був похований, як і просив – біля підніжжя гори, де колись досліджував Мале скіфське городище. За три години до смерті він ще готував чергову наукову статтю про трипільську культуру.

Ще у 1919 році Біляшівський розпочав клопотання про передачу свого будинку біля Княжої гори працівникам науки та мистецтва. Тепер у ньому розташований Музей природи Канівського природного заповідника. На стіні будинку встановлено меморіальну дошку з погруддям вченого (**рис. 1**). Заснований музей у 1968 році зусиллями старшого наукового співробітника заповідника Петра Степановича Домашенка (Полішко & Чорний, 2004, с. 105). Музей має розділи – лісовий, ботанічний, зоологічний, загальної екології, палеонтології та археології. У фондах музею близько двох тисяч експонатів. Дві меморіальні кімнати музею присвячені Миколі Біляшівському.

Після відновлення статусу заповідника, у 1968 р., гостро постало питання ведення еколого-просвітницької та природоохоронної діяльності. П. С. Домашенку адміністрація заповідника доручила створити історико-природничий музей. Однак, ні відповідного приміщення для розміщення експозиції, ні коштів на придбання матеріалів та експонатів не було. Вирішили використати будинок Біляшівського, який раніше займала лабораторія професора Олександра Кришталя. Петро Домашенко як старший науковий співробітник й

Рис. 1. Музей природи – меморіальний будинок М. Ф. Біляшівського. Сучасний стан

Рис. 2. Вид на садибу Канівського природного заповідника та будинок М. Ф. Біляшівського з боку Дніпра. 1950-ті роки

завідувач музею, власними силами ремонтував аварійне приміщення, а потім його оформлював і навіть розмальовував. Першими експонатами стали викопні скам'янілі кістки мамонтів та інших тварин, знайдені під час будівництва Канівської ГЕС (рис. 2).

Уже в 1970 р. відкрилися два відділи музею: палеонтологічний та археологічний. Важливо додати, що остаточне затвердження рішення про створення музею партійне керівництво дало лише після підтримки цієї ініціативи відомими діячами культури – поетом Борисом Олійником та академіком Петром Троньком.

Наприкінці 1980-х років аварійну будівлю музею довелося капітально

відремонтувати та обкласти силікатною цеглою, що дозволило уникнути її подальшого руйнування. Нині будинок Біляшівського перебуває у такому стані, який не можна назвати задовільним. На жаль, Канівський природний заповідник не має можливості провести реставраційні роботи чи хоча б обстеження будівлі. Оскільки заповідник підпорядкований Київському національному університету імені Тараса Шевченка, відтак, не є самостійним у вирішенні задачі збереження меморіальної садиби М. Біляшівського, оновлені застарілої експозиції, у проведенні в музеї просвітницької роботи. Нечастих гостей музею навіть не запрошують на другий поверх у меморіальні кімнати вченого через поганий стан приміщення.

Результатом цього є повне забуття імені Миколи Біляшівського на Канівщині. Відсутня будь-яка наочна згадка в Каневі про те, що тут жив і працював видатний український вчений, немає ознакування на під'їздах до Канівського природного заповідника, немає туристичних маршрутів, які б включали відвідування Музею природи в меморіальній садибі Миколи Біляшівського. Така ситуація є неприйнятною і вимагає уваги як з боку експертного та наукового середовища, так і профільних органів виконавчої влади.

Список використаних джерел та літератури

Полішко, О. Д., & Чорний, М. Г. (2004). Петро Степанович Домашенко. *Заповідна справа в Україні*, 10(1–2), 105.